

Bölüm 1.01 İçselcilik ve Dışsalcılık

Laurence Bonjour, Roderick Chisholm, Richard Foley,¹ Keith Lehrer, Richard Feldman,² Carl Ginet,³ Paul Moser, Matthias Steup, John Pollock⁴ gibi düşünürler, Platon, Descartes, Locke, Kant ve Clifford gibi düşünürlere de atıfta bulunarak bir inancın gerekçelendirilmesini sağlayan unsurların epistemik öznenin zihninde içsel olarak bulunması ve bu unsurların tüm şahıslar tarafından erişilebilir olması gerektiğini ileri süren birinci görüşü savunurlar. D. M. Armstrong,⁵ Fred Dretske, Alvin Goldman, Robert Nozick, Alvin Plantinga, Richard Swinburne gibi düşünürler ise gerekçelendirmeyi sağlayan unsurların failin zihnine güvenli bir süreç veya yöntemle gelmiş olmasını da gerekçelendirme için yeterli gören ikinci görüşü savunurlar. William Alston, Robert Audi⁶ ve Ernest Sosa ise bu iki yaklaşımın karışımını savunur.

(a) İçselcilik

İçselcilik (internalism) ve dışsalcılık (externalism) terimlerini ilk kullanan kişiler, 1980’de Goldman ve Bonjour’dur.⁷ Ancak terimlerin epistemoloji literatürüne yerleşmesinde en önemli katkısı Chisholm yapmıştır. Chisholm, 1988’de yazdığı “The Indispensibility of Internal Justification” adlı makalesinden sonra Gettier sorununun çözümü için ileri sürülen yaklaşımlar, bu terimler üzerinden tartışılmıştır.⁸ İçselcilik, çağdaş epistemolojide ortaya çıkan bir terim olmasına rağmen Platon’dan beri gelen epistemoloji geleneğinin uzantısıdır ancak onun tıpatıp aynısı olmadığını söylemek gerekir. Daha önce ifade edildiği gibi içselcilik, geleneksel epistemolojinin devamı olmasına rağmen onu ortaya çıkaran süreç, Gettier sorunu ile başlar: Bir şeyi bildiğimizden nasıl emin olabiliriz?⁹ İçselciliğin tarihsel kökenlerini Platon’un kanıtlarla ilgili söylediklerinde,¹⁰ Aristoteles’in “ilkler” ya da “başlangıç ilkeleri” dediği temelci yaklaşımında,¹¹ Farabî’nin kesin öncüllerinde¹² ya da Descartes’in tüm bilgilerimizden emin olmamızı sağlayan ben bilgisinde açıkça buluruz. İçselcilik, bu tarihsel çizgiyi izlemiş ve geleneksel epistemoloji Gettier örneklerinin ortaya çıkardığı sorunlara cevap ararken kendisini bu isimle nitelenir halde bulmuştur.

İçselcilik ve dışsalcılık tartışması, gerekçelendirmedeki teminat şartı ile ilgilidir. Biliyor olduğumuzdan nasıl emin olabiliriz? İçselcilik, bu şartı taşıyan bir inanç için gerekli tüm unsurların bilişsel olarak inanan kişide hazır olarak bulunması *gerektiğini* (normatif bir ilke olarak) ileri sürer. İçselcilik zihne ait durumların, özelliklerin ve inançların epistemik gerekçelendirmeye katkı sağlayabileceği ile ilgili bir görüştür. Epistemik gerekçelendirmenin

¹ Richard Foley, *The Theory of Epistemic Rationality*, Harvard University Press, Cambridge 1987.

² Richard Feldman, “Epistemic Obligations”, *Philosophical Perspectives*, editör: J. Tomberlin, sayı: 2, Atascadero, Ridgeview 1988.

³ Carl Ginet, “Deciding to Believe”, *Knowledge Truth and Duty*, Oxford University Press, Oxford 2000.

⁴ John Pollock, *Contemporary Theories of Knowledge*, Rowman and Littlefield, Totowa 1986.

⁵ D. M. Armstrong, *Belief, Truth, and Knowledge*, Cambridge University Press, New York, 1973.

⁶ Robert Audi, *The Structure of Justification*, Cambridge University Press, New York 1993.

⁷ Roderick M. Chisholm, “The Indispensibility of Internal Justification”, *Synthese*, sayı 74, 1988, s. 295. Alvin I. Goldman, “The Internalist Conception of Justification”, *Midwestern Studies in Philosophy*, sayı 5, 1980, ss. 27-51. Laurence Bonjour, “Externalist Conceptions of Empirical Knowledge”, *Midwestern Studies in Philosophy*, sayı 5, 1980, ss. 53-74.

⁸ Chisholm, bu makalesini 1989’da *Theory of Knowledge* kitabına “Internalism and Externalism” başlığı ile sekizinci bölüm olarak eklemiştir.

⁹ Bu terimlerin Gettier sorununa dayandığı konusunda bilgi için bkz. Ted Poston, “Internalism and Externalism in Epistemology”, *Internet Encyclopedia of Philosophy*, 2008.

¹⁰ Platon, *Theaetetus*, 208c. Platon’un kanıtların doğru inancı bilgiye dönüştürmesi için bir şeyi benzerlerinden ayıracak nitelikler taşıması ve onun ifade ettiği şeyin herkes için erişilebilir olması gerektiğini ifade etmişti.

¹¹ Aristoteles, *İkinci Analitikler*, I, 2, 4, 31.

¹² Farabi 2008, s. 8.

güçlü olması için bu, bilginin gerekli bir şartıdır. Bildiğimizden emin olmak için bildiğimizi göstermemiz gerekir. Bu, gerekçelendirilmiş doğru inancın (GDİ) gerekçelendirilmesidir. Başka ifade ile GDİ'nin şans eseri doğru olmadığını göstermektir. Çoğu zaman buna "bilgide dördüncü koşul" tartışması adı da verilir.¹³ Dördüncü koşul, gerekçelendirilmiş doğru inancın şans eseri bilgi olmasını engelleyen koşuldur.

İşselciler, dördüncü koşulu sağlayan şeylerin tamamen öznenin zihnine ait durumlar/etkenler olduğunu ileri sürer. Dışsalcılık ise bunların zihne ait durumlar olamayacağını çünkü zihnin kendi iç mekanizmasının bizi yanıltabileceğini ileri sürer. Bu açıdan GDİ'yi teminat altına alacak olan şeylerin hiç değilse bir kısmını öznenin zihninin dışında aramak gerektiği düşünülür.

İşselcilikteki "işsel" ifadesi, gerekçelendirme için başvuru olan şeylerin öznenin zihninde hazır halde bulunması zorunluluğunu ifade eder yani birey, hiçbir *engelle karşılaşmadan, doğrudan* bunlara ulaşabilir. İşselcilik, bu anlamda gerekçelendirmede a priori bilinebilir bir doğruluk iddiasından hareket eder.¹⁴ Bu nedenle buna a priori gerekçelendirme de denilir. İşselcilikle ilgili farklı tanımlar vardır. Önce işselcilikle ilgili tanımlara bakalım ardından bunların ne anlama geldiğini göstermeye çalışalım.

Laurence Bonjour, onu şöyle tanımlıyor: "En genel şekliyle işselcilik, epistemik olarak gerekçelendirilmiş bir inanç için gerekli olan tüm unsurların öznde *bilişsel olarak ulaşılabilir (cognitively accessible)* durumda olmasını veya onun bilişsel bakış açısına işsel olması gerektiğini ifade eder." Robert Audi ise şöyle yazar: "Bir gerekçelendirme için gerekli olan unsurlar, öznenin zihninde hazır halde bulunuyorsa ya da özne bunlara içebakış veya muhakemeye (reflection) erişilebiliyorsa bu gerekçelendirme işseldir." Alvin Plantinga, şöyle tanımlar: "İşselciliğin epistemolojideki temel hamlesi, bir inancı güvenli kılacak özelliklerin inanan kişinin sahip olduğu bir takım özel epistemik erişim özellikleridir."

Matthias Steup, onu şöyle tanımlar: "Gerekçelendirme hakkında bir açıklamayı işsel yapan şey, bir inancın gerekçelendirilip gerekçelendirilemeyeceğini belirleyen unsurlar konusunda belirli bir şartı (dördüncü koşul) zorunlu görmesidir. Bu unsurlar inançlar, tecrübeler veya epistemik ölçütler olabilir. Bu şart, öznenin zihninde işsel olan unsurlara gerek duyar."¹⁵ John Pollock şöyle söyler: "Epistemolojideki işselciliğe göre sadece bilen kişinin işsel durumları, bu kişinin inançlarını gerekçelendirmesinde belirleyici olabilir." Ernest Sosa şöyle söyler: "Gerekçelendirme, gerçekten de öznenin tam düşüncesine muhtaçtır. Eğer inanan bir kişi, inancını tamamen kendisinde bulunan düşüncelerle elde ediyor ve muhafaza ediyorsa o zaman bu kişi, böyle düşünmekte haklıdır. Çünkü düşüncenin tam ve uygun olması, sadece öznenin zihnine işsel bir konudur, daha ötesinde bir şeye bağlı değildir."

Chisholm ise işselciliği şu şekilde tanımlar: "İşselciliğe göre bir kişi sadece kendi bilinç durumları üzerinde muhakemede bulunarak (by reflecting) açık ve kesin bir şekilde herhangi bir inançla ilgili olarak bu inancı gerekçelendirip gerekçelendirmediğini kendisine göstermesini sağlayacak bir epistemik ilkeler kümesi oluşturabilir. Ortaya koyduğu bu epistemik ilkeler, deyim yerinde ise bir kimsenin dışarıdan hiçbir yardım istemeden sadece koltuğunda oturarak bulabileceği, aynı zamanda bilgi ve inançlarına da tatbik edebileceği ilkelerdir. Kısaca gerekçelendirme için kişinin sadece kendi zihin durumlarını düşünmesi yeterlidir." Chisholm, geleneksel bilgi sorunlarının ancak bu ilkeleri belirlemek ve onları bilme süreçlerimize uygulamakla ele alınabileceğini söyler.¹⁶ Epistemik ilkeleri özne, bilme

¹³ Plantinga 1993a, s. 6.

¹⁴ Bonjour 2003, s. 239. Cevizci 2010, s. 30.

¹⁵ Matthias Steup 2000, ss. 135, 147. Steup, bu makalede Goldman'ın işselciliğe yönelttiği eleştirilere cevap verir.

¹⁶ Chisholm 1989, s. 76.

araçlarına başvurmadan oluşturabilir. Ardından bu ilkeleri, bilme araçları ile elde ettiği tecrübelerine uygulayarak güvenli bir şekilde bilgi elde edebilir.

Bu tür tanımlarda birbirinden farklı olmakla birlikte birbirine yakın iki tür içselcilik bulunur. Birincisi “erişim” (access) düşüncesini kullanır. “Erişimcilik” (accessibilism) diyebileceğimiz bu görüş, bir şahsın inancının epistemik gerekçelendirmesini şahısta bulunan bazı özel “erişim” türleri ile belirlenebileceğini kabul eder. Bonjour, bu erişimi “tam farkındalık” olarak isimlendirirken Chisholm ve Audi, içebakış veya muhakeme olarak isimlendirir. Eğer biz bir şeyle ilgili tam tecrübeye sahipsek bilinç, içebakış ve muhakeme ile kesin bilgiye ulaşabiliriz. Eğer tam tecrübeye sahip değilsek zihnimiz, tam tecrübeye sahip olmadığımızın da bilincinde olur ve olasılıklı bilgiye erişiriz. Burada zihin, bilme araçlarına gerek duyduğu için bilgi dolaysız değildir.

Diğer yaklaşım ise erişimin dolaysız olması gerektiğini ifade eder. Steup, Pollock ve Sosa’ya göre içselcilik, bir şahsın inançlarını sadece bu şahsın zihin dünyasına içsel olan şeylerle gerekçelendiren bir görüştür. Buna “zihincilik” (mentalism) denebilir. Zihinci yaklaşım, gerekçelendirmenin tamamen zihinde bulunan unsurlar tarafından veya zihnin yatkinlığı tarafından belirlendiğini ileri sürer. Gerekçelendirmeye katkı yaptığı söylenen şeyler, şahsın zihninde bulunduğu sürece bu görüş, zihinci bir yaklaşım olarak nitelenir. Zihnin bilgi etme sürecinde kendine özgü özerk bir işleyişi vardır. Aradaki farkı daha açık hale şöyle getirebiliriz: Erişimcilik, gerekçelendirmeyi sağlayan kanıtlar ve inançlar gibi şeylerin zorunlu olmakla birlikte şansı dışarıda bırakamayacağını ve bunları nasıl kullanacağımızı gösteren bazı ilkelere zihnin ihtiyacı olduğunu ileri sürer. Örneğin Chisholm bunlara epistemik ilkeler adını verir.¹⁷ Bu ilkeler, bizde hazır halde bulunan ama tam olarak farkında olmadığımız ve bu nedenle içebakış tecrübesine tekrar ihtiyaç duyduğumuz evvelki tecrübelerimizi bilgiye dönüştüren şeylerdir. Zihincilik ise bu kanıt ve inançların epistemik öznenin zihninde hazır halde bulunmasının yeterli olduğunu ve zihnin bizzat kendi genel yetenekleri ve yatkinlıkları ile bunları bilgiye dönüştürebileceğini ileri sürer. Epistemik ilkelere gerek yoktur. Goldman, birincisine güçlü içselcilik, ikincisine ise zayıf içselcilik adını verir.¹⁸

Dışsalcılık

Dışsalcılık düşüncesi natüralist, doğallaştırılmış, dışsallaştırılmış epistemoloji gibi isimlerle de anılır. Dışsalcılığın birçok şekli vardır. Fakat temel olarak iki tür dışsalcılıktan bahsedilir: ılımlı dışsalcılık ve radikal dışsalcılık. Goldman, kendi ifadesi ile ılımlı, rasyonel bir natüralist epistemolojiyi savunur ve bunu Rorty, Quine ve Ullian gibi düşünürlerin radikal epistemolojik natüralizminden ayırır. *Bilimsel natüralizm* de denilen radikal anlayışa göre epistemoloji bilimin bir dalıdır. Epistemolojiye ait ifadeler, bilime ait ifadelerin bir alt kümesini oluşturur ve gerçek epistemoloji metodu, deneysel bilim metodudur. Quine, natüralist epistemolojisini “psikolojinin ve bundan dolayı da doğal bilimin bir bölümü” olarak tasvir eder. Epistemik natüralizm veya deneysel natüralizm de denilen bu yaklaşım, “tüm gerekçelendirmenin deneysel metotla olduğunu” savunur. Epistemolojinin görevi, bu metotları ayrıntılı bir şekilde ele almak ve savunmaktır. O, tüm teminat altına alınmış (warranted) inançların deneysel olduğunu kabul eder. Goldman buna alternatif olarak *ılımlı natüralizmi* savunur.

Goldman epistemolojinin hem deneysel bilimin bir dalı olarak görülmesine hem de onun gerekçelendirme ve bilgi için ölçü getiren, koşul veya standart koyan içselci tarzda psikolojik bir şey olarak anlaşılmasına karşı çıkar. İlimli epistemolojik natüralizm, (1) tüm epistemik teminat ve

¹⁷ Chisholm 1989, ss. 12, 76.

¹⁸ Alvin I. Goldman, “Internalism Exposed”, *Knowledge Truth and Duty*, editör: Matthias Steup, Oxford University Press, Oxford 2001, ss. 118-120. Goldman bunların ikisini de reddeder.

gerekçeler, inancı oluşturan veya koruyan psikolojik ve belki de hesaplanabilir süreçlerin bir işidir. (2) epistemolojik teşebbüs, bilimden, özellikle de zihin biliminden yardım alabilir.¹⁹ Ayrıntılarını daha sonra vereceğimiz bu dışsalcı yaklaşıma süreç güvenilirliği (process reliabilism) adı verilir.²⁰

İki tür dışsalcılık düşüncesi ile ilgili ayrımı Chisholm da değerlendirir. Chisholm'a göre dışsalcılığın birinci türü, doğrulukla (dışsal) gerekçelendirmeyi birbiriyle özdeşleştirir. Chisholm, bunun bize hiçbir şey söylemediğini ileri sürer ve onu şu şekilde tanımlar:

S p'ye olan inancını dışsal olarak gerekçelendirmiştir = Tn p doğrudur ve S düşünen bir öznedir.²¹

Bu tanım, öznenin sahip olduğu doğru inançlarla onun gerekçelendirilmiş inançları arasında hiçbir ayırım yapmaz. Ya da daha kesin ifade ile bu tanım, bir kişinin sahip olduğu doğru inançlarla gerekçelendirilmiş inançları arasında ayırım yapmaz. Bu anlamsızdır çünkü onun bilgi felsefesine herhangi bir katkısı yoktur. Bu anlayış, bilgi için öznenin sahip olduğu hiçbir durumu veya özelliği gerekli görmez. Bunun dışında dışsal gerekçelendirmeyi doğruluğa indirgemeyen dışsalcı yaklaşımlar da vardır. Bunun iki şekli bahsedilebilir: güvenilirlik yaklaşımları ve sebebe dayanma yaklaşımları. Dışsal gerekçelendirme ile ilgili genel bir güvenilirlik tanımı şu şekilde yapılır:

S, p'ye olan inancını dışsal olarak gerekçelendirilmiştir = Tn S'nin p'ye inanmasına neden olan süreçler, güvenilirlerdir.²²

Chisholm'a göre dışsalcılığın diğer türü ise bilgilerimize kaynak olan algı süreçlerinin güvenilirliği ile ilgilidir. Bu anlayış, gerekçelendirmeyi doğruluğa indirgemez aksine doğruluğu gerekçelendirmeye bağlayacak güvenilir yöntemlerin neler olabileceğini arar. Onun da iki türü vardır:

1. Sebebe dayanma (ilk dönem Goldman)
2. Süreç Güvenilirliği (Goldman)

Güvenilirlik, daha ziyade doğruluğu ortaya çıkaran süreçlerin neler olduğunu ya da bu süreçlere nasıl karar verileceğini araştırırken sebeblik düşüncesi, p'nin doğru olmasının nasıl S'nin p'ye inanmasının sebebi yapılabileceğini araştırır.²³

Bu ayrıntıları erteleyerek dışsalcılığın genel olarak nasıl anlaşılması gerektiğine bakalım. Dışsalcılık genel olarak sahip olduğumuz bilginin doğruluğundan emin olmamızı sağlayacak unsurların tümünün inanan kişide hazır bir şekilde bulunması gerektiğini iddia eder. Bir kimsenin p'yi bilip bilmediği, onun p'ye olan inancının temellerinin farkında/bilincinde olup olmadığına ve bunları açıklayıp açıklayamayacağına bağlı değildir. Aksine onun p'ye inanması olgusu ile p'nin doğru olması olgusu arasındaki ilişkiye bağlıdır. Zihnimizin inançlar, arzular veya algılardan oluşan içerikleri, kendi başına doğruluklarını garanti altına alamaz. Bir inancın doğruluğu göstermesi, zihin durumlarının uygun bir şekilde çevreyle ilişkilendirilmiş olmasını gerektirir. Zihnin içerikleri ve asli (intrinsic) özellikleri, her zaman bizi yanıtabilir.

Bir inancın epistemik olarak gerekçelendirilmiş olmasını sağlayan şey, onu oluşturan sürecin bilişsel *güvenilirliği*dir. Bu süreç, ne kadar güvenli olursa o oranda doğru inanca götürür. Eğer inancı meydana getiren süreç güvenli ise inançlar, objektif bir şekilde doğru olacaktır. Fakat bu görüşün dışsalcı olması, güvenilirliğinin inanç sahibinin inancını

¹⁹ Goldman 2002, s. 27.

²⁰ Goldman 2002, s. 35.

²¹ Chisholm 1989, s. 77.

²² Chisholm 1989, s. 78. Goldman 1980, s. 47.

²³ Chisholm 1989, ss. 78-82.

gerekçelendirmesi için inancı meydana getiren sürecin bu şekilde güvenli olduğu olgusuna her hangi bir bilişsel erişimi olması gerekmediği düşüncesinden ileri gelir. Gerekçelendirmenin tüm konusu, bu sürecin güvenilirliği ile ilgilidir, kolay ve doğrudan bir erişime ihtiyaç yoktur.²⁴

BonJour, bu tartışmanın üzerine çıkarak bu içselcilik ve dışsalcılık arasındaki karşıtlığın zannedildiğinden daha az olduğunu ileri sürer. Ona göre içselci yaklaşım daha temel olmakla birlikte her iki yaklaşım da temel epistemolojik sorunlarda önemli rollere sahiptir. Son otuz yıldır, epistemolojide tartışılan ana konulardan biri, bu iki yaklaşım üzerinedir ve bu, gerekçelendirmenin doğası üzerine bir tartışmadır. Öncelikle bu tartışmaya duyulan ihtiyacın nereden kaynaklandığı üzerinde duracak olursak temel sorun, bilginin bir bölümü ile ilgili doğruluğu tespit düşüncesi ile ilgilidir. Bir bilgi için inanç (tasdik, assent) ve doğruluk şartlarını aşan üçüncü bir şart vardır: gerekçe veya teminat (warrant). Gerekçelendirme geleneksel anlamıyla bu koşulu sağlamaya yeter mi? Burada tartışılan temel sorun, bu üçüncü şartın nasıl ortaya koyulabileceği ile ilgilidir. İçselciliğe göre bir inanç için bu teminat veya gerekçe şartını sağlayacak olan tüm unsurlar bilişsel bir şekilde şahısta hazır bulunmak zorundadır. Dışsalcılığa göre ise teminat şartını yerine getirecek unsurların tümünün bu şekilde zihinde hazır bulunması zorunlu değildir. Onlar, inanan kişinin bilişsel bakışına dışarıdan gelir.²⁵

Dışsalcılığın farklı birçok türleri vardır. Örneğin Tyler Burge, iki tür dışsalcılığı savundu: sosyal dışsalcılık ve algısal dışsalcılık. Sosyal dışsalcılık, bir kimsenin kullanmış olduğu kelimelerin anlamları ve düşüncelerinin içerikleri, yaşadığı toplumun dili kullanma pratiklerine bağlıdır. Algısal dışsalcılıkta ise ifade ve düşüncelerin içerikleri bireyin kişisel algılarına ve dışarı ile olan algısal etkileşimine bağlıdır. Burge, önce sosyal dışsalcılığı savunurken daha sonra algısal dışsalcılığı savunmuştur. O, bilginin bireysel olarak elde edilme şeklinin o bilgiyi aynı zamanda diğer insanların da elde etme şekli olduğunu ileri sürer. Bilgi şu üç unsurun birbiriyle ilişkisi kurularak elde edilir: düşünen kişi, onun iletişim kurduğu diğer insanlar ve insanların kendileri için ortak olduğunu bildikleri nesnel dünya.²⁶ Ben daha sonra sadece ana akım dışsalcılıkla ilgili birkaç örneği zikredeceğim.

²⁴ BonJour 2003, s. 245. Cevizci 2010, s. 31.

²⁵ BonJour 2003, s. 234.

²⁶ Davidson 2001, s. 203.